

Oikeusministeriö

Kirjaamo, oikeusministerio@om.fi

Vanhusasiavaltuutetun toimen perustaminen

Eläkkeensaajien Keskusliitto EKL ry, viitaten 29.4.2020 pidettyyn keskustelutilaisuuteen ja tämän taustamuistioon, lausuu suunnitelmasta vanhusasiavaltuutetun toimen perustamisesta Suomeen:

Vanhusasiavaltuutetun toimen perustaminen on tarpeellinen uudistus

Eläkkeensaajien keskusliitto EKL ry (jatkossa EKL) kiittää 29.4.2020 pidetyn työryhmäkokouksen hyvästä sisällöstä ja tilaisuuden hyvin toimineesta fasilitoinnista. Vanhusasiavaltuutetun toimen perustaminen Suomeen on seikka, johon olemme keskusliittona ottaneet kantaa usein, viimeisimpänä tiedotteessamme 3.6.2019. Annamme nyt lausuntomme Oikeusministeriölle lain jatkovalmistelun tueksi.

Erityisen olennaisena näemme, että ikääntyvän väestön tukena olisi kokonaisvaltainen viranomaisen, joka täydentäisi lukuisten nykyisten valvontaviranomaisten ja palvelunjärjestäjien verkkoa, sekä tiivistäisi näiden välistä yhteistyötä. Vanhusasiavaltuutetun toimen perustaminen Suomessa on viipynyt merkittävän kauan. Ymmärrämme tarpeen uuden toimen pitkälliselle valmistelulle sekä parhaillaan valtioneuvoston resursseja kuluttavan epidemiatilanteen. Valitettavasti ikääntyneet ovat juuri vallitsevien poikkeusolojen aikana erittäin epätasa-arvoisessa asemassa muuhun väestöön verrattuna; liikkumisrajoitukset, sosiaalisten kontaktien vähäisyys ja osalla ikääntyneistä erityisesti digitaitojen puutteellisuus korostuvat epidemian torjunnan aikana. Nykyisellään ikääntyneiden oikeuksia toteutetaan pääasiassa vanhuspalvelulain myötä. Lain toimivuudessa kuitenkin on huomattu selkeitä ongelmia, sillä ikääntyneillä on Suomessa merkittävästi huolta ja puutteita hyvinvoinnissa ja toimeentulossa.

Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry teetti Kantar TNS Oy:llä Huomisen kynnyksellä-kyselytutkimuksen viimeksi vuonna 2019. Tutkimukseen haastatellut olivat 55-84-vuotiaita kansalaisiamme ja se sai oheisen tuloksen: Selkeä enemmistö vastanneista (64 %) arvioi, että ikääntyneitä kohdellaan nykyisin toisen luokan kansalaisina. Vielä useampi (74 %) uskoi, että yhteiskunnassamme on paljon ikään perustuvaa syrjintää. 70 % oli jokseenkin (38%) tai täysin (32%) erimieltä siitä, että ikääntyneet ja heidän läheisensä saavat äänensä kuuluviin hoivapalveluiden asiakkaana. Tämä voi olla yhteydessä vanhustenhuollossa viime vuosien aikana julkisuudessa raportoituihin laiminlyönteihin ja väärinkäytöksiin. Myös näkemykset, joiden mukaan ikääntyneisiin suhtaudutaan lähinnä kuluerinä, ovat yleistyneet vuodesta 2013. Nämä tulokset tukevat vanhusasiavaltuutetun toimen perustamisen tärkeyttä. Ikääntyneisiin kohdistuva syrjintä ja laiminlyönti vaativat asiaan perehtyneen viranomaisen käsittelemään ko. haasteita.

Erityisen olennaisena näemme kuitenkin ikääntyvän väestön kokonaisvaltaisen viranomaisen, joka täydentäisi erityisesti lukuisten nykyisten valvontaviranomaisten ja palvelunjärjestäjien verkkoa, sekä tiivistäisi näiden välistä yhteistyötä. Nykyisellään vanhusneuvostojen ohella toimivia ikääntyneiden oloja valvovia viranomaisia, kuten aluehallintovirastot tai Valvira, vaivaa juuri kokonaisvaltaisen ikääntyneiden elinoloja tarkastelevan näkökulman puute. Palveluiksi ja näiden valvonnaksi käsitetään pääasiassa sosiaali- ja terveyspalvelut, vaikka ikääntyneiden hyvinvointiin ja viihtyisään elämään vaikuttaa moni muukin tekijä, kuten liikunta, asumisolot tai kulttuuripalveluiden saatavilla oleminen. Tämän monialaisuuden parempi huomioon ottaminen toisi kipeästi tarvittavaa lisäarvoa ikääntyneiden elämän parantamiseen tähtääviin toimiin. Nykyisellään valvovien viranomaisten toimissa on havaittu resurssipulaa, jolloin monialainen ja erityisesti ikääntyneiden asioihin keskittyvä toimi voisi tuoda tarvittavaa substanssiosaamista tilanteeseen.

Vanhusasiavaltuutetun toimea perustettaessa on perusteltua valmistella toimeen kuuluvat tehtävät niin, että nykyisten viranomaisten ja vastaavien toimijoiden kanssa ei tule päällekkäisyyksiä. Yhtenä tehtäväalueena tulee olla edistää ikäihmisten osallisuutta, myönteistä ilmapiiriä ja yhteistyötä eri toimijoiden kanssa. Vanhusasiavaltuutettu olisi siis merkittävä yhteiskunnallinen keskustelija, tiedottaja ja yhteistyöelin. Valtuutetulle ei ole, ehdotettujen taloudellisten resurssien puitteissa, mahdollista myöntää oikeuksia käsitellä kanteluita tai tehdä tarkastuksia, mutta hänelle pitää turvata tehokkaat keinot nostaa myös havaitsemiaan epäkohtia päätöksentekijöiden tietoon. Tähän tulee tarttua ko. viranomaisten riittävän resursoinnin ja toimivien käytäntöjen edistämisen avulla. Toimintaansa vaaditut tiedot valtuutetun tulee saada maksutta sekä kohtuullisen ajan kuluessa ja vaivatta muilta viranomaisilta.

Nykyisellään viranomaisten valvontatoiminnassa on keskusteltu esiin tulleista puutteista, esimerkiksi valitusten käsittelyn kestosta, joka nousee varsin usein esiin. Tähän tulee tarttua kyseenomaisten viranomaisten riittävän resursoinnin ja toimivien käytäntöjen edistämisen myötä. Huomisen kynnyksellä-tutkimuksen perusteella valtaosa 55-84-vuotiaista odottaa sekä kuntien että valtion vastuun iäkkäistä ihmisistä lisääntyvän. Sen sijaan vähemmistö asettaa lisävastuita ikääntyville itselleen tai heidän lapsilleen ja muille lähiomaisille. Järjestöille vastuuta vierittää vieläkin harvempi.

Hallituksen ehdotuksessa on mainittu useita potentiaalisia tehtäviä, joita vanhusasiavaltuutetun toimeen kuuluisivat. Näistä EKL haluaisi korostaa tiedon tuottamisen ja jakamisen olennaisuutta, sekä tehtävän edistää ikäystävällisyyttä ja ikääntymiselle myönteistä asenneilmapiiriä. Ikääntyneiden elämässä ja heidän kokemassaan kohtelussa on useita huomioitavia seikkoja, joista koko Suomen väestön ja erityisesti päätöksentekijöiden tulisi olla tietoisempia. Tiedon tuottamisessa valtuutettu voisi hyödyntää monipuolisesti tiedon jakamisen kanavia ja tuottaa populääritarkoitukseen tietoa. Vertailukohteena voisi toimia lapsiasiainvaltuutetun toimisto, joka on perustamisestaan asti jakanut monipuolisesti tietoa toimistonsa toiminnasta, sekä toiminut yhteiskunnallisena keskustelijana omalla sektorillaan.

Ikääntyneet ovat aktiivinen ja heterogeeninen joukko suomalaisia ja Suomessa asuvia, joiden tilanteessa on paljon edelleen parannettavaa. Heitä ei saa kuitenkaan siis niputtaa esimerkiksi vain palveluiden käyttäjiksi tai varsinkaan minkäänlaiseksi taakaksi. Ikääntyneiden osuus Suomen väestöstä on tunnetusti merkittävässä kasvussa, joten heidän osallistamisensa heitä koskeviin

asioihin tulisi parantaa. Vanhusasiainvaltuutetun toimen yhteyteen tulisikin perustaa vanhusasioiden neuvottelukunta, joka ikääntyneitä ja heitä edustavia järjestöjä osallistamalla toimisi hyvänä edunvalvonnan välineenä.

Valtuutetun ja neuvottelukunnan toimia pitäisi jatkossa viedä myös maakuntiin etenkin tulevan maakuntauudistuksen myötä. Tämä vaatii lisää resursseja, mutta asia on poliittisen tahdon kysymys. EKL korostaakin, että vanhusasiainvaltuutetun lisäksi sekä hänen työnsä tueksi tarvitsemme mahdollisen maakuntauudistuksen yhteydessä Suomeen myös alueelliset ikääntyneiden arjen tuntevat vanhusasiamiehet. Heidän tehtävänään olisi tulevien maakuntiensa ikääntyneen väestön terveyden ja hyvinvoinnin edistämistoimenpiteiden ja palvelujen saatavuuden seuranta, laadun valvonta sekä niistä raportointi. Tehtäviin kuuluisi myös ikääntyneen väestön neuvonta ja ohjaaminen palvelujen äärelle. Vanhusasiamies toimisi tiiviissä yhteistyössä vanhusneuvostojen sekä alueellaan toimivien ikäihmisiä edustavien järjestöjen kanssa.

Valtuutettu voisi hyödyntää mahdollisimman laajalti kolmannen sektorin yhteistyötä, jonka piirissä Suomessa tehdään myös epävirallisempaa edunvalvontatyötä, sekä käydään keskustelua ikääntyneiden asioista laaja-alaisesti.

Olemme EKL:ssä huolissamme vanhusasiainvaltuutetun työn vaatimuksien suhteen liian pienistä taloudellisista resursseista. Toimen perustamiseen on varattu 500 000 euroa, mikä muun muassa estää vanhusasiainvaltuutetun oman toimiston perustamisen. Emme näe tietenkään erityistä lisäarvoa toimiston seinissä, mutta haluamme nostaa esille toimen sijoittamisen esimerkiksi yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston yhteyteen, mutta itsenäisenä toimijana. Tällöin on kuitenkin riskinä, että rajalliset hallinnon resurssit ja täysin uuden toimenkuvan tuoma luova tila voi aiheuttaa valtuutettujen ja henkilöstöjensä välillä haasteita.

Vanhusasiainvaltuutetun toimen perustaminen on tarpeellinen ja tervetullut uudistus Suomen merkittävän väestönosan asioiden parantamisessa ja EKL osallistuu jatkossakin tehtävän kehittämiseen mieluisasti.

Eläkkeensaajien Keskusliitto EKL ry, 12.5.2020

Lisätietoja

Eero Kivinen, EKL ry

sosiaalipoliittinen asiantuntija, eero.kivinen@ekl.fi, 0415221696